

נשיאת פנים

כֹּה תִּבְרְכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲמֹר לָהֶם : יְבָרְכֶךָ ה' וַיִּשְׁמְרֶךָ : יָאֵר ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ וַיַּחֲנֹךְ : יֵשָׁא ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ וַיִּשֶׁם לְךָ שָׁלוֹם : וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָנִי אֲבָרְכֶם : (במדבר ו, כג-כז).¹

וְאִמְרָתָם גַּם הִנֵּה עֲבָדְךָ יַעֲקֹב אַחֲרֵינוּ כִּי אָמַר אֲכַפְרָה פָּנָיו בְּמִנְחָה הֵחֵלֶכֶת לִפְנֵי וְאַחֲרֵי כֵן אֶרְאֶה פָּנָיו אוֹלֵי יֵשָׁא פָּנָי : (בראשית לב כא פרשת וישלח).²

כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים וְאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים הָאֵל הַגָּדֹל הַגָּבֹר וְהַנּוֹרָא אֲשֶׁר לֹא יֵשָׁא פָּנִים וְלֹא יִקַּח שָׁחַד : (דברים יז פרשת עקב).³

וְכִי תִגְשׁוּן עוֹר לְזִבְחַת אֵין רָע וְכִי תִגְיִשׁוּ פֶסַח וְחֹלָה אֵין רָע הַקְרִיבֵהוּ נָא לִפְחָתְךָ הִירָצֶךָ אוֹ הַיֵּשָׁא פָּנֶיךָ אָמַר ה' צְבָאוֹת : וְעַתָּה חֲלוּ נָא פָנָי אֵל וַיַּחֲנֵנוּ מִיָּדְכֶם הֵיטָה זֹאת הַיֵּשָׁא מִכֶּם פָּנִים אָמַר ה' צְבָאוֹת : (מלאכי א ח-ט).⁴

במדבר רבה יא ז פרשת נשא – בשבח נשיאת פנים

"ישא ה' פניו אליך" - יעביר כעסו ממך, ואין "ישא" אלא לשון הסרה, כמו שאתה אומר: "ישא פרעה את ראשך מעליך" (בראשית מ יט); "פניו" - אלו פנים של זעם, כמו שאתה אומר: "ונתתי את פני בנפש ההיא והכרתי אותו מקרב עמו" ויקרא כ ו), כלומר, אותם פנים של זעם שהיו ראויות לבוא אליך - יסירם ממך.⁵

דבר אחר: "ישא ה' פניו אליך" - בשעה שאתה עומד ומתפלל, שנאמר: "ויאמר אֵלָיו הִנֵּה נִשְׁאֵתִי פָּנֶיךָ גַּם לְדָבָר הַזֶּה לְבִלְתִּי הִפְכִּי אֶת הָעִיר אֲשֶׁר דָּבַרְתָּ" (בראשית יט כא).⁶ הרי דברים קל וחומר: אם ללוט נשאתי פנים מפני אברהם אוהבי, לך לא אשא פנים מפניך ומפני אוהבי שהם אבותיך?! זהו שנאמר: "ישא ה' פניו אליך".⁷

מסכת ברכות דף כ עמוד ב – ברכת המזון

דרש רב עורא, זמנין אמר לה משמיה דרבי אמי וזמנין אמר לה משמיה דרבי אסי: אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה: ריבונו של עולם, כתוב בתורתך "אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד", והלא אתה נושא פנים לישראל,

¹ כבר הקדשנו שני דפים לסקירה כללית של ברכת כהנים בפרשה זו: בדברינו [כה תברכו את בני ישראל](#) ובדברינו [ברכת כהנים](#). הפעם נתמקד בחלק הראשון של הברכה השלישית: ישא ה' פניו אליך, היינו במוטיב נשיאת פנים.

² כך דברי יעקב לעשו אחיו לשליחים ששלח לרצות את עשו אחיו לפני המפגש ביניהם. והרי לנו נשיאת פנים בין אדם לחברו. נשיאה שהתגלגלה לבניו של יעקב – לפרשת יוסף ואחיו - כמתואר בפגישה השנייה ביניהם כאשר הם מביאים איתם את בנימין ויוסף מארח אותם לסעודה בארמונו, ככתוב בבראשית לב כא: "וישא משאת מאת פניו אֵלָהֶם וַתֵּרֶב מִשָּׂאת בְּנִימִן מִמִּשְׁאֵת כָּלֶם חֶמֶשׁ יָדוֹת וַיִּשְׁכְּרוּ עִמּוֹ". משאת פנים היא הבעה חיובית של נשיאת פנים.

³ והפסוק שאחריו: "עֲשֵׂה מִשְׁפָּט יְתוֹם וְאֶלְמָנָה וְאֶהָב גֵּר לְתֹת לוֹ לְחֵם וְשִׁמְלָה" ומכאן הדרשה בגמרא מגילה לא א: "אמר רבי יוחנן: כל מקום שאתה מוצא גבורתו של הקב"ה, אתה מוצא ענוותנותו ... כתוב בתורה - כי ה' אלהיכם הוא אלהי האלהים ואדני האדנים, וכתוב בתריה: עשה משפט יתום ואלמנה". ובגמרא מדרש תנחומא פרשת וירא סימן ב: "בשבעה מקומות השוה הקב"ה עצמו עם הבריות הנמוכין, שנאמר (דברים י) כי ה' אלהיכם הוא אלהי האלהים ואדני האדנים ... אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד, מה כתיב אחריו? עושה משפט יתום ואלמנה ואוהב גר לתת לו לחם ושמלה". כבר הקדשנו את הדף [אלוהי האלוהים](#) לדרשות על פסוק זה אבל עיקרו לעניינינו מצוי בסופו שבא להזהיר את הדיינים שלא יטו משפט, וכדברי יהושפט לשופטים שמינה "מבאר שבע עד הר אפרים" (דברי הימים ב פרק יט פסוקים ו-ז): "ויאמר אֵל הַשֹּׁפְטִים רְאוּ מָה אַתֶּם עֹשִׂים כִּי לֹא לְאָדָם תִּשְׁפֹּטוּ כִּי לֵה' וְעִמָּכֶם בְּדָבָר מִשְׁפָּט: וְעַתָּה יְהִי פֶחַד ה' עֲלֵיכֶם שְׁמְרוּ וְעֲשׂוּ כִּי אֵין עִם ה' אֱלֹהֵינוּ עֹלָה וּמִשָּׂא פָּנִים וּמִקַּח שָׁחַד". משוא פנים גם הוא נשיאת פנים, אך לשלילה ולא בכדי נדבק ללקיחת שחד. ולהלן נראה 'עימות' של הפסוק בדברים מול הפסוק "ישא ה' פניו אליך" שבפרשתנו.

⁴ גם כאן יש אזהרה שנשיאת הפנים איננה בכל מצב, איננה בלי התניות ותנאים. אדם מביא 'משאת פנים' בזויה ונחותה ומצפה שבתמורתה הקב"ה ישא פניו אליו לטובה. ולמדנו מכאן שנשיאת פנים היא ריצוי. ראו פירוש אלשיך שמדגיש שם את האמירה הבזויה "שולחן ה' מגואל" לצד המשאת הבזויה. ואם כך, מפרש שם אלשיך, עדיף כבר ביטול המזבח לגמרי.

⁵ נראה שהדרשן התקשה למצוא במקרא פסוקים חיוביים עם פעולת 'נשיאה' ולפיכך שילב כאן את הכעס והזעם. הם שנישאו היינו הוסרו, ונתגלו מאחוריהם פנים נעימות ושוחקות (ראו "פנים שוחקות לאגדה", פסיקתא דרב כהנא בחודש השלישי). שתל הדרשן כבר כאן את המוטיב הקשה יותר של נשיאת פנים שנראה עוד בהרחבה להלן. גם ההשוואה עם נשיאת ראש מכבידה על הטעם הראשוני החיובי של הפסוק. אם כבר משווים נשיאת פנים עם נשיאת ראש, למה לא להשוות עם "כי תשא את ראש בני ישראל לפקודיהם" בפרשה שזכתה לשם "כי תשא" לדורות, ולמה לא עם פרשתנו "נשא" בעיצומו של מפקד (נשיאת ראש) הלוויים?

⁶ האדם נושא את כפיו בתפילה, והקב"ה נושא אליו פנים. ומהיכן למדנו נשיאת פנים של הקב"ה? מתפילת לוט על סדום!

⁷ וכך גם במדרש בראשית רבה נ יא ומדרשים רבים (ספרי במדבר וספרי זוטא על הפרשה): "ומה אם לוט על ידי שכבד את המלאך נשא לו פנים, לך לא אשא פנים מפניך ומפני אבותיך? - ישא ה' פניו אליך". וכבר הערנו בהזדמנות אחרת שאברהם פסק בשלב מסוים לבקש עוד על סדום ואילו לוט הציל למצער את צוער - אחת מחמשת ערי סדום. אך המדרש מקפיד לציין שהכל בזכות אברהם.

דכתיב: "ישא ה' פניו אליך"?! אמר להם: וכי לא ישא פנים לישראל, שכתבתי להם בתורה: "ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך", והם מדקדקים [על] עצמם עד כזית ועד כביצה?⁸

ספרי במדבר פרשת נשא פסקא מב – רצונו של מקום

... כתוב אחד אומר: "ישא ה' פניו אליך" וכתוב אחד אומר: "אשר לא ישא פנים" (דברים י יז), כיצד יתקיימו שני כתובים הללו? כשישראל עושים רצונו של מקום - ישא ה' פניו אליך, וכשאין ישראל עושים רצונו של מקום - אשר לא ישא פנים.⁹

דבר אחר: עד שלא נחתם גזר דין – "ישא ה' פניו אליך"; ומשנחתם גזר דין – "אשר לא ישא פנים".¹⁰

...¹¹

כתוב אחד אומר: "כי לא אחפוץ במות המת" (יחזקאל יח לב)¹² וכתוב אחד אומר: "כי חפץ ה' להמיתם" (שמואל א' ב כה). כתוב אחד אומר: "ישא ה' פניו אליך" וכתוב אחד אומר: "אשר לא ישא פנים", כיצד יתקיימו שני מקראות הללו? "ישא ה' פניו אליך" – בעולם הזה, "אשר לא ישא פנים" – לעולם הבא.¹³

גמרא נדה דף ע"ב – תשובה

שלשה דברי אגדה: כתוב אחד אומר: "כי לא אחפוץ במות המת", וכתוב אחד אומר: "כי חפץ ה' להמיתם"! כאן - בעושי תשובה, כאן - בשאין עושי תשובה. כתוב אחד אומר: "כי לא ישא פנים ולא יקח שוחד", וכתוב אחד אומר: "ישא ה' פניו אליך", כאן - קודם גזר דין, כאן - לאחר גזר דין.¹⁴

⁸ התשובה למלאכי השרת היא שעם ישראל מברך על מזונו גם הדל והמועט, גם בימים של מצוקה, גם כאשר מהתורה הוא פטור מברכת המזון בסעודה שאין בה כדי שביעה – זו הסיבה לנשיאת פנים לעם ישראל: "מאחר שהם עושים לפנים משורת הדין, אף הם ראויים לנשיאת פנים" (שטיינזלץ). אין ספק שדרשה זו משקפת מציאות כלכלית קשה של דור הדרשן. ראו דרשת ריש לקיש בגמרא פסחים ק"ח ע"א: "אשרינו אם עמדנו בראשונה, ועדיין לא פלטינו מינה, דקא אכלינו עיסבי דדברא" – הלוואי שהיינו בגזרת אדם הראשון ואוכלים את עשב השדה כבהמה. ולגבי הדעה המקובלת שברכת המזון היא מן התורה רק אם אכל לשובע, ראו מסכת כלה רבתי ד יא: "אם הטיבך מעט יהי בעיניך הרבה, וצריך אתה ליתן הודאה שספנוך והטיבו לך ... ומנא לן דאף על גב דלא שבע מיחייב? דכתיב: תן לעם ויאכלו, וכתיב ויתן לפניהם, ויאכלו ויותירו; כדבר ה' – ברכה". מדובר במעשה הנס של אלישע בעשרים לחם השעורים שנתן לפני מאה איש שאכלו והותירו כדבר ה' (מלכים ב פרק ד). ראו גם במגילת רות (ב יד): "ותאכל ותשבע ותתר". ו'כדבר ה' " היינו שברכו. ואנו מפיטים: "צור משלו אכלנו ברכו אמוני שבצענו והותרנו פדבר ה'". וכבר הקדשנו דף מיוחד בפרשת עקב ואכלת ושבעת.

⁹ כך גם בספרי זוטא על הפסוק: "כתוב אחד אומר: ישא ה' פניו אליך וכתוב אחד אומר: אשר לא ישא פנים, היאך יתקיימו שני כתובים הללו? כשישראל עושי רצונו - ישא וכשאין ישראל עושי רצונו - לא ישא". עשיית רצון ה' היא הגדרה רחבה וכוללנית שקשה להכילה. מחד גיסא, אולי בכל עת שאיננו חוטאים, אנחנו עושים את רצון הקב"ה. מאידך גיסא, קשה מאד לעמוד בדרישתו של ר' יהודה בן תימא שאומר: "הוי עז כנמר וקל כנמר ורץ כצבי וגבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים" (פרקי אבות ה כ). גם לא קל לקיים את הצעת רבן גמליאל (אבות ב ד): "עשה רצונו כרצונך כדי שיעשה רצונך כרצונו". ואם אנחנו כבר 'בשעת רצון', ראו המדרש על הנחת שהייתה לקב"ה בשעת השלמת הבריאה, בראשית רבה פרשה ט: "וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד - ר' חמא בר' חנינא אומר: למלך שבנה פלטין ראה אותה וערבה לו, אומר: פלטין פלטין, הלווי תהי מעלה חן לפני בכל עת כשם שהעלית חן לפני בשעה הזו. כך אמר הקב"ה לעולמו: עולמי עולמי, הלווי תהי מעלה חן לפני בכל עת כשם שהעלית חן לפני בשעה הזו".

¹⁰ זו שיטת ר' עקיבא שנראה עוד בגמרא ראש השנה להלן.

¹¹ בקטע שהשמטנו כאן נגזר המדרש לסתירות לכאורה (ושלא לכאורה) של פסוקים נוספים, כגון: "כתוב אחד אומר: שומע תפילה עדיך כל בשר יבואו (תהלים סה ג) וכתוב אחד אומר: סכותה בענן לך מעבור תפלה ... כתוב אחד אומר: קרוב ה' לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת (תהלים קמה יח) וכתוב אחד אומר: למה ה' תעמוד ברחוק (שם י א) ... כתוב אחד אומר: מפי עליון לא תצא הרעות והטוב (איכה ג לח) וכתוב אחד אומר: וישקוד ה' על הרעה (דניאל ט יד). כתוב אחד אומר: כבסי מרעה לבך ירושלם למען תושעי (ירמיה ד יד) וכתוב אחד אומר: כי אם תכבסי בנתר ותרבי לך בורית נכתם עונך לפני (שם ב כב) ועוד ועוד. ומדרש ספרי זוטא מוסיף גם את "נקה" מול "לא ינקה" (שמות לד ז). מומלץ מאד לעיין במקור שם.

¹² ראו תפילת נעילה.

¹³ כמאמר חכמים במסכת אבות פרק ד משנה יז: "יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא". החלוקה לעולם הזה ולעולם הבא היא פתרון לשאלות דתיות לא מעטות ובראשם נושא צדיק ורע לו – רשע וטוב לו. פתרון זה הופך את הקערה על פיה. למי נושאים פנים ולמי לא נושאים פנים בסופו של דבר? לרשעים נושאים על מנת שיקבלו את כל שכרם כאן בעולם הזה ויפסידו את העולם הבא, ולצדיקים לא נושאים פנים על מנת שיתנקו ממעט חטאיהם כאן בעולם הזה ("לצדיקים ה' מדקדק כחוט השערה", תנחומא בלק כ) וינחלו בנחת את העולם הבא. ראו מוטיב זה בגמרא יומא דף פז עמוד א: "שאת פני רשע לא טוב - לא טוב להם לרשעים שנושאים להם פנים בעולם הזה. לא טוב לו לאחאב שנשאו לו פנים בעולם הזה, שנאמר: יען כי נכנע (אחאב) מפני לא אביא הרעה בימיו. להטות צדיק במשפט - טוב להם לצדיקים שאין נושאים להם פנים בעולם הזה. טוב לו למשה שלא נשאו לו פנים בעולם הזה, שנאמר: יען לא האמנתם בי להקדישני". ועל משה נראה עוד להלן.

¹⁴ אין צורך לחכות לעולם הבא וניתן לתקן כאן בעולם הזה שיש בו תורה ומצוות (ומדרשים מתוקים). אלא שנושא התשובה איננו פשוט. רעיון התשובה עצמו הוא קצת בעייתי. תשובה היא שוחד! ראו בדברינו [שני פנים לתשובה](#) ובהם מדרש תהלים (בובר) מזמור יז: "ומנין שהקב"ה לוקח שוחד? שנאמר: ושוחד מחיק רשע יקח (משלי יז כג). ומה השוחד שנוטל מן הרשעים בעולם הזה? תשובה ותפילה וצדקה. לפיכך כתיב: מלפניך משפטי יצא (תהלים יז ב). אמר הקב"ה: בניי, עד ששערי תפילה פתוחין עשו תשובה, שאני לוקח שוחד בעולם הזה. אבל משאני יושב בדין לעתיד לבוא, איני לוקח שוחד, שנאמר: לא ישא פני כל כופר ולא יאבה כי תרבה

ספרי זוטא במדבר ו כו פרשת נשא – לפנים ולא לצדדים

"ישא ה' פניו" - יעביר כעסו ממך ויהפוך פניו כלפי אצלך לא דומה אדם שואל שלום חברו בתוך פניו כשואל שלומו מן הצדדין אלא ישא ה' פניו אליך יופך¹⁵ פניו אצלך: ¹⁶

ראש השנה דף יז עמוד ב – בין אדם לחברו ובין אדם למקום

שאלה בלוריא הגיורת את רבן גמליאל: כתיב בתורתכם: "אשר לא ישא פנים" (דברים י יז) וכתיב: "ישא ה' פניו אליך" (במדבר ו כו)! נטפל לה רבי יוסי הכהן, אמר לה: אמשול לך משל, למה הדבר דומה - לאדם שנושה בחבירו מנה, וקבע לו זמן בפני המלך, ונשבע לו בחיי המלך. הגיע זמן ולא פרעו, בא לפייס את המלך. ואמר לו: עלבוני מחול לך, לך ופייס את חברך. הכא נמי, כאן - בעבירות שבין אדם למקום, כאן - בעבירות שבין אדם לחבירו.¹⁷ עד שבא רבי עקיבא ולימד: כאן - קודם גזר דין, כאן - לאחר גזר דין.¹⁸

יומא דף פו עמוד ב - כיסוי החטא או גילוי

אמר רב יהודה: רב רמי,¹⁹ כתיב: "אשרי נשוי פשע כסוי חטאה" (תהלים לב א) וכתיב: "מכסה פשעיו לא יצליח" (משלי כח יג).²⁰ לא קשיא: הא בחטא מפורסם, הא - בחטא שאינו מפורסם. רב זוטרא בר טוביה אמר רב נחמן: כאן - בעבירות שבין אדם לחברו, כאן - בעבירות שבין אדם למקום.²¹

שוחד (משלי ו לה). לפיכך אמר דוד: תודיעני אורח חיים שובע שמחות את פניך (תהלים טז יא) - אלו עשרת ימי תשובה שבין ראש השנה ליום הכיפורים.

¹⁵ יהפוך

¹⁶ דרשה זו נותנת מענה למדרש במדבר רבה יא ז בו פתחנו על הסרת הכעס. אין צורך לפרש שנשיאת פנים היא הסרה של דבר שלילי ואז מתגלים הפנים הנעימות. נשיאת פנים היא הבטה ישירה ולא לצדדים! נשיאת פנים היא פניה של "פנים מול פנים" ולא הפניית הראש הצידה ודיבור בצינור.

¹⁷ תשובת רבי יוסי הכהן היא שהקב"ה נושא פנים רק במה שבינו ובין האדם. הוא מוכן אפילו למחול על החלק שלו (השבועה בחיי המלך) שבעבירה שבין אדם לחברו. אבל על העבירה עצמה, אין הקב"ה נושא פנים - הכל בין אדם לחברו. הקב"ה יכול למחול אלף ואחת פעמים על כבודו (למלך מותר להימלך בדעתו), אבל לא על כבוד הזולת. מקובל גם לחשוב שעבירות שבין אדם לחברו הן חמורות יותר, לא רק משום שלא תמיד ניתן לתקן (ראו הלכות תשובה לרמב"ם פרק ד הלכה ג), אלא גם משום שבעבירות בין אדם לחברו יש בד"כ גם חלק שבין אדם למקום. גמרא זו, במשל על השבועה בחיי המלך שמוכן למחול על חלקו, היא מקור טוב לדעה זו. ראו גם בקשת המחילה לאדם שנפטר: "מביא עשרה בני אדם, ומעמידן על קברו, ואומר: חטאתי לה' אלהי ישראל ולפלוני שחבלתי בו" (יומא פז ע"א).

¹⁸ כך גם שיטת ר' יוסי בן דוסתאי בספרי זוטא במדבר ו כו פרשת נשא: "כתוב אחד אומר: ישא ה' פניו אליך וכתוב אחד אומר: אשר לא ישא פנים (דברים י יז) וכי היאך אפשר לקיים שני כתובים הללו? אלא ישא ה' פניו - בדברים שבינך לבינו, אשר לא ישא פנים - בדברים שבינך לבין חבירך". אהבנו את הצעת שני ר' יוסי אלה, בהבחנה בין מצוות שבין אדם למקום ומצוות שבין אדם לחבירו, אבל מי יכול לעמוד כנגד כוחו הגדול של ר' עקיבא! - הוא שעוקר הר שלם ומשליכו לנהר (אבות דרבי נתן הוספה ב לנוסח א פרק ח). אפשר שדברי ר' עקיבא נאמרו במקום אחר ובנפרד. אך עדיין, עריכתם לאחר דברי ר' יוסי הכהן, בדומה לדבריו לאחר דברי ר' אלעזר בן עזריה בסוף משנה יומא (ח ט), ובלשון החלטית כזו, צריכה הסבר. לאחר גזר דין, לאחר שנחתם דינו של האדם - אין נשיאת פנים. אבל לפני גזר דין, בשעה שהקב"ה עדיין לא חתם - יש נשיאת פנים. האם גם בעבירות שבין אדם לחברו? מה פירוש: "עד שבא ר' עקיבא ולימד"? מה לימד? שאולי ההבחנה בין אדם לחברו ובין אדם למקום אינה כל כך דיכוטומית? שהדברים קשורים, כפי שכבר רמזנו? (כל אדם נברא בצלם אלהים וממילא כל פגיעה באדם אחר היא כביכול גם פגיעה בקב"ה).

¹⁹ רב (שם האמורא) מקשה, משליך מפסוק אחד לשני. מציג סתירה, לכאורה, בין שני פסוקים.

²⁰ מהפסוק בתהלים משמע שיפה הצניעות לחטאים ואשרי מי שחטאיו מכוסים ולא התפרסמו ברבים (וממילא משמע שגם אין עליו חובה לפרסם את חטאיו, רק להתוודות בינו ובין עצמו וקונו, ואין הפרסום חלק מתהליך התשובה), בעוד שמהפסוק במשלי משמע שמי שמנסה להסתיר את חטאיו לא יצליח (וממילא משמע שמעלה גדולה היא לחטוא להתוודות בפומבי על חטאיו ווידוי זה הוא חלק מתהליך התשובה). ראו הפסוק במשלי במלואו: "מְכַסֶּה פֶּשְׁעוֹ לֹא יִצְלִיחַ וּמוֹדֶה וְעֹזֵב יִרְחֵם".

²¹ כבר הרחבנו לדון בגמרא זו בדברינו [כיסוי החטא או גילוי](#) ביום כיפור. כאן נביא הדרוש לעניינינו והיא האבחנה גם כאן בין עבירות שבין אדם למקום ועבירות שבין אדם לחברו. כאן אמנם הדגש הוא על כיסוי החטא, לא על נשיאתו, אבל הדברים קרובים. בעבירות שבין אדם למקום, יש נשיאת פנים ורצוי להצניע - מותר לכסות. בעבירות שבין אדם לחבירו, עדיפה השקיפות החברתית ואין לצפות שהקב"ה יתערב וישא פנים.

מסכת ערכין דף טז עמוד ב – לא תשא עליו חטא

מנין לרואה בחבירו דבר מגונה שחייב להוכיחו? שנאמר: "הוכח תוכיח", הוכיחו ולא קבל מנין שיחזור ויוכיחנו? תלמוד לומר: תוכיח, מכל מקום; יכול אפילו משתנים פניו? תלמוד לומר: "לא תשא עליו חטא".²²

מלכים ב פרק ה פסוק א – נשוא פנים

וְנִעְמָן שָׁר צָבָא מֶלֶךְ אֲרָם הָיָה אִישׁ גָּדוֹל לִפְנֵי אֲדֹנָיו וְנִשָּׂא פָנָיו כִּי בּוֹ נָתַן ה' תְּשׁוּעָה לְאֲרָם וְהָאִישׁ הָיָה גִבּוֹר חֵיל מְצָרַע.²³

ספרי דברים פיסקא כט פרשת ואתחנן – משה וחזקיהו כדוגמא

"ויואמר ה' אלי רב לך" (דברים ג כו) - אמר לו: משה, דוגמא אתה עשוי לדיינים שיאמרו: מה משה שהוא חכם חכמים גדול גדולים לא נשא לו פנים על ידי,²⁴ שאמר²⁵: "שמעו נא המורים" (במדבר כ י) - נגזרה גזרה שלא יכנס לארץ, המענים את הדין והמעוותים את הדין על אחת כמה וכמה!²⁶ ומה משה שנאמר לו "רב לך אל תוסף דבר אלי עוד" לא נמנע מלבקש רחמים מלפני הקב"ה, שאר בני אדם על אחת כמה וכמה! ומה חזקיהו שנאמר: "לך צו לביתך כי מת אתה ולא תחיה" (מלכים ב כ א) לא נמנע מלבקש רחמים שהיה דורש: אפילו חרב חדה על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים ... שאר ישראל על אחת כמה וכמה!²⁷

מסכת מגילה דף כה עמוד ב – ברכת כהנים לא מיתרגמת

ברכת כהנים נקריין ולא מתרגמין,²⁸ מאי טעמא? משום דכתיב ישא.²⁹

²² לנשיאת הפנים כן/לא ולכיסוי החטא כן/לא, מתווספת מצוות תוכחה שנוהגת "בין בדברים שבין אדם לחבירו או בין אדם למקום" (ספר החינוך פרשת קדושים) ויש אומרים שאפילו ביתר עוז במצוות שבין אדם למקום (רמב"ם הלכות דעות פרק ו). אך בעוד שבין אדם למקום, לצד התוכחה יש להצניע ולכסות ויש נשיאת פנים, במצוות בין אדם לחבירו, למצוות התוכחה מתלווה גילוי ואי הסתרה ונשיאת הפנים היא של חבדך, לא של הקב"ה. סוף דבר, אדם מצפה לקבל נשיאת פנים חיובית מהקב"ה או מחבר. ולמי שמצפים ממנו לנשיאת פנים, יש מצווה להוכיח. אבל צריך להיזהר היטב. אם תוכחה זו במקום לשאת פנים למוכח ולעודד אותו, גורמת לו שמשתנים פניו, אזי אין זו נשיאת פנים אלא השאת חטא. והדברים אולי נכונים גם כאשר המוכיח הוא הקב"ה או נביא המדבר בשמו. וכבר זכינו להרחיב בנושא התוכחה בדברינו **הוכח תוכיח את עמי** בפרשת קדושים.

²³ ובישעיהו פרק ט פסוק יד: "זֶקֶן וְנִשְׂוֹא פָנָיו הוּא הָאִישׁ וְנִבְיָא מוֹרָה שֶׁקֶר הוּא הַזֶּנֶב". מפרש מצודת דוד: "ונשוא פנים - מי שהכל נושאים לו פנים לפי רוב החשיבות". אבל בגמרא חגיגה דף יד עמוד א: "ונשוא פנים - זה שנושאים פנים לדורו בעבורו, למעלה - כגון רבי חנינא בן דוסא, למטה - כגון רבי אבהו בי קיסר". ואין זו סתירה, אחרי שרבים וטובים נשאו לו פנים, נעשה האיש מי שבזכותו נושאים פנים לדור שלו. עוד "נשוא פנים" בספר ישעיהו ועליו דרשה במסכת חגיגה דף יג עמוד א: "אין מוסרין סתרי תורה אלא למי שיש בו חמשה דברים: שר חמשים ונשוא פנים ויועץ ויחכם וחרשים ונבון לחש (ישעיהו פרק ג פסוק ג)".

²⁴ לא נישאו לו פנים על ידי, או לא נשאתי לו פנים.

²⁵ על שאמר, בגלל שאמר (משה).

²⁶ משה כמובן איננו היחידי שלא נשאו לו פנים, ראו בראשית רבתי מט, טז: "דן ידין עמו... זה הקב"ה שלא נשא פנים לצדיקים גמורים, שעל דבר קל שאמרו לפניו נענשו. אברהם על דבר שאמר במה אדע (בראשית טו ח), משה ואהרן על דבר שלא קדשו ה' וכו'".

²⁷ המתח בין "ישא פניו" ל"לא ישא פנים" שראינו במקורות לעיל, הופך כאן למתח בין עשיית הדין ללא משוא פנים (גם לאדם נשוא פנים) ובין מאבק עד הרגע האחרון להפיכת מידת הדין למידת הרחמים, היינו לשאת פנים בדין. ואיזו כף מאזניים תכריע? הדוגמא של חזקיהו היא קשה אך ברורה. הוא לא מתיימש בשום מצב ואף סונט בישעיהו: "כלה נבואתך וצא! כך מקובלני מבית אבי אבא - אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים", וסופו שאכן החלים ממחלתו. ראו סיפור המעשה בספר מלכים ב פרק כ (ישעיהו לח) ובגמרא ברכות דף י. הדוגמא של משה קצת יותר מורכבת. למרות שנאמר לו "רב לך אל תוסף דבר אלי עוד", לא נמנע משה מלבקש רחמים מלפני הקב"ה. אבל בשלב מסוים הוא מקבל על עצמו את הדין. ראו קבלת הדין ע"י משה באבות דרבי נתן הוספה ב לנוסח א פרק ד: "אמר לו: ... רב לך שדברת כבר נגזרה גזרה ונחתם גזר דין. כיון שראה משה הקב"ה שלא נשא לו פנים ולא נתן לו חיים, פתח פיו ואמר: הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט וגו'". אז מה וממי צריכים "שאר בני אדם" ללמוד, מחזקיהו או ממשה? משה שלא וויתר או משה שבסוף השלים ונכנע? גם הקל וחומר "שאר בני אדם על אחת כמה וכמה", לא ברור. משה וחזקיהו הם ה"קל"?

²⁸ בנוסחאות מסוימות של המשנה (מגילה פרק ד משנה י, המשנה החותמת את מסכת מגילה) גם לא קוראים (בציבור) את ברכת כהנים (מה עשו? דלגו על זה?), אבל בנוסחים המקובלים, בפרט של המשנה שבתלמוד, ברכת כהנים נקראת (בציבור) אבל לא מיתרגמת (לארמית).

²⁹ ראו מסכת מגילה פרק ד משנה י (ובתלמוד מגילה דף כה ע"א), רשימת כל הקטעים בתורה שקוראים אבל לא מתרגמים וגם כאלה שלא קוראים ולא מתרגמים: "מעשה ראובן נקרא ולא מיתרגם מעשה תמר נקרא ומיתרגם מעשה עגל הראשון נקרא ומיתרגם והשני נקרא ולא מיתרגם. ברכת כהנים, מעשה דוד ואמנון לא נקראין ולא מיתרגמין". ובאמת, מדוע לא מתרגמים את ברכת כהנים? מפרש רש"י: משום ישא - שלא יאמרו הקב"ה נושא להן פנים ואינן יודעין שכדאי הן ישראל לשאת להן פנים כדאמרין בברכות (דף כ:): לא כדאי הם ישראל לשאת להן פנים אני אמרתי ואכלת ושבעת וברכת (דברים ח:י) והן מחמירין על עצמן עד כזית עד כביצה" ופירוש שטיינזלץ: "ועלולים אנשים לתהות שיש כביכול משוא פנים לפני הקב"ה". אז אחרי כל התיאורים וההסברים שראינו לעיל ש"לא ישא" הוא למי שלא עשה תשובה, שהוא לעבירות שבין אדם לחברו, שהוא טוב לצדיקים וכו', באה הלכה 'פשוטה' זו וקובעת שיש סכנה שהשומעים יחשבו שהקב"ה וותרן (ראו בבא קמא נ ע"א: "כל האומר הקב"ה וותרן") ונושא פנים לעבירות. חשש זה נראה קצת תמוה, בפרט שיטת רש"י שהיא רק הפסד ידיעה שכדאי להתאמץ ולברך ברכת המזון תמיד (מה

ירושלמי תענית פרק ד הלכה א – ביום השמיני חנוכת המשכן

"וַיִּשָּׂא אֱהֲרֹן אֶת יָדָיו אֶל הָעָם וַיְבָרֶכֶם" (ויקרא ט ב פרשת שמיני). בעמידה - מקיש ברכה לשירות מה שירות בעמידה אף ברכה בעמידה ... "ויברכם" ברכה תומה³⁰, אבל לא שמענו אי זו היא, עד שבא הכתוב ופירשה: "יברכך ה' וישמרך יאר ה' פניך אליך ויחנך ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום".³¹

שבת שלום

מחלקי המים

מים אחרונים: נשיאת הפנים או הראש ("תילוי ראש") קשורה גם לנושא כופר נפש עליו כתבנו בשבת שקלים, ראו גם נושא המלאך "אשר לא ישא לפשעיכם" בדברינו הנה אנכי שולח מלאך לפניך.

³⁰ שאנחנו עושים למעשה). ומה גם שהגמרא שם עוברת אחד לאחד על כל המקרים שכן מתרגמים ולא חוששים כמו מעשה לוט ובנותיו, מעשה יהודה ותמר, מעשה העגל, הברכות והקלות של פרשות בחוקותי וכי תבא ועוד.

³¹ ברכה סתומה או יתומה. לא פירט הכתוב מה היא הברכה שאהרון בך בשעת השלמת חנוכת המשכן וירידת השכינה. בפרשתנו נזכרת ברכת כהנים "כה תברכו את בני ישראל", אך לא נאמר מתי ובאיזה אירוע. ובפרשת שמיני ספר ויקרא נזכר שאהרון בך את העם בחנוכת המשכן (בסיום קרבנות היום השמיני), אך לא כתוב באיזו ברכה בך: "לא שמענו אי זו היא". באה הדרשה כאן ומחברת ביניהם. ואם כך, אזי אולי גם משה אמר ברכת כהנים, שהרי כתוב בפרשת שמיני שגם משה בך: "וַיִּשָּׂא אֱהֲרֹן אֶת יָדָיו אֶל הָעָם וַיְבָרֶכֶם ... וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאֱהֲרֹן אֶל אֹהֶל מוֹעֵד וַיִּצְאוּ וַיְבָרְכוּ אֶת הָעָם וַיֵּרָא כְבוֹד ה' אֶל כָּל הָעָם". ומדרש תנחומא בובר (וישלח כה) מזכיר לנו את סמיכות הפרשות בפרשתנו: ברכת כהנים החותמת את פרק ו של ספר במדבר ובצמוד לה: "ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן" – הפסוק הפותח את פרק ז: "אמר הקב"ה ליעקב: סימן את לבניך. מה אתה כשבאתי אני אצלך באתי טעון ברכות, אף בניך כשאגלה עליהם אהא טעון ברכות. כיון שנעשה המשכן מה כתיב, ויהי ביום כלת משה להקים את המשכן (במדבר ז א), וכשנגמרה מלאכתו, אמר הקב"ה: התניתי עמהם כשאגלה עליהם אבוא טעון ברכות, מה עשה הקב"ה? ברכו, ואחר כך נגלה עליהם, מה כתיב בברכת כהנים: יברכך ה' וישמרך יאר ה' פניו אליך ויחנך ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום ואחר כך: ויהי ביום כלת משה להקים את המשכן".